

Silvano Prodan

PREKINJENA
IDILA

ZALOŽNIŠTVO JUTRO

Avtorjev predgovor

Beseda idila zveni na prvi pogled pretirano optimistično. Toda dejstvo je, da se je Franc Vidmar poslovil od življenja le sedem let po preselitvi z družino v Koper pri najbolj ustvarjalnih devetinštiridesetih letih. Nič bolj srečna ni bila niti njegova prvorojena hči Miljana, ki je izgubila boj z zahrbtno boleznijo pri petdesetih letih.

Prekinjena idila je bila tudi za ženo Josipa Prodana, ki se je tako privadila življenju v Sveti Luciji, da se je 1944. leta z veliko težavo poslovila od sosede Ane Kavrečič in sledila možu v Martince, v majhen zaselek med Buzetom in Pazinom.

S preselitvijo v Trst 1954. leta je Antonio Fonda prekinil vzorno obdelavo oljčnika v Leri in vinograda v Sečovljah, poleti pa vsakodnevno pot od doma do solin v Sveti Luciji, zavedajoč se, da nestanovitni sin Bruno ne more samostojno upravljati kmetijskega posestva in solin.

Prekinjeni sta bili tudi idili, začeti na Lokrumu in na Mazurih ter zaključeni v Varšavi poleti 1957. leta.

Življenje in uspešno delo Josipa Antonića je pri dvainpetdesetih letih prekinila zasvojenost s tobakom, zakon Maria in Nevenke pa je po dvajsetih letih razpadel zaradi prevelikih značajskih razlik.

Iz povedanega lahko zaključimo, da je prišlo pri vseh navedenih primerih do prekinitve predhodno zastavljene idile.

Bepi Prodan

Točno opoldne, prvo soboto avgusta 1943. leta, je mama napolnila krožnike z dišečo mineštro iz krompirja in stročjega fižola. Jedilna miza je bila kar pod latnikom pred letno kuhinjo blizu štirikotnega vrhnjega dela vodnjaka, ki ga je oče ročno izkopal preteklo zimo. Predno smo začeli jesti se je pojavil na stopnicah pred hišo očetov dve leti starejši bratranec Bepi iz Svete Lucije. Za roko je držal triletnega sina Bruna. Pripešala sta z željo pozdraviti očeta, ki se je pred dnevi vrnil iz tržaške bolnišnice po zdravljenju posledic rudniške nesreče v Sečovljah.

Bepi Prodan je bil tudi očetov sodelavec v premogovniku. Ob nesreči je bil v drugi, popoldanski, izmeni. Tako ni bil soudeležen pri nesreči bratranca. Živel je z ženo Marijo, petletno hčerko in sinom v prvem nadstropju velike dvonadstropne stanovanjske hiše na severozahodni strani cerkve (slika 1).

Vzhodno tretjino hiše je zasedala družina Ivana Markatele, ki je bil znan samo po krajšem imenu šjor Nane (gospod Ivan). Skrajni vzhodni del pritličja je zasedala trgovčeva kuhinja, zahodno od nje so bili prostori špecerijske trgovine. Zadnji prostor ob zahodnem zaključku pritličja je bil namenjen trgovinskemu skladišču. V obeh nadstropjih vzhodne tretjine hiše so bile spalnice družin trgovca in njegovega zeta Pavla. Za otroke je bila trgovina Markatela privlačna predvsem po izvrstnih sezonskih sadežih, spomladi češnjah in jeseni kakijih, še najbolj pa po vedno prisotnem sodečku slanih sardonov, ki nam jih je po dva brezplačno delil šjor Nane.

Tri okna na južnem pročelju z zahodne strani v prvem nadstropju so se odpirala iz spalnic družine Jožeta (Bepija) Prodana, v drugem nadstropju pa iz spalnic družine Rudija Kavrečiča. Na severni strani sta bili v obeh nadstropjih kuhinji. Na zunanji strani stopnišča je bil ob severni fasadi pravokotni prizidek s straniščema v vsakem nadstropju, povezanima z greznico v pritličju. Tekoče vode v hiši ni bilo. Do izgradnje

1. Stanovanje Prodanovih (okna na levi strani v prvem nadstropju) v hiši desno od cipres v Sveti Luciji

Istrskega vodovoda in izlivke pred brivnico 1943. leta so se stanovalci oskrbovali z vodo iz vodnjaka na dvorišču pred oljarno. Manjši vrt na obeh straneh vodnjaka sta si delili družini Prodan in Kavrečič.

Rudniška plača obeh bratrancev je bila enaka. Frane je imel prednost, ker je imel okoli hiše v Kampolinu dovolj obdelovalne zemlje, na kateri je pridelal krompir, peso, koruzo in fižol za družino in letno rejo velikega prašiča. Koza v hlevu je nudila dovolj mleka in vsako pomlad po dva poskočna kozlička. Najmanj dvajset kokoši nesnic v kokošnjaku je zneslo toliko jajc, da je viške mama prodajala trgovcu Maraski v Sveti Luciji.

Za vse zgoraj naštetu je bil Bepi prikrajšan. Zato ga je neprestano vleklo domov v Martince, slikovito vasico na hrbtu zaobljenega gričevnatega pomola med Urihi in Dubrovicami. Prodanovi so imeli v Martincih veliko kmetijo. Žena Ivana Prodana Pišumerja iz Pašutičev, Magdalena Medica, je imela v Martincih samsko sestro brez otrok. Zato je k njej poslala svojega sina Ivana, ki je tu poročil Zaneto (Ivano) Jurada, ki mu je rodila štiri otroke: Zaneta (Ivana), Josipa (Bepija), Milana in Ano, ki se je poročila v Sovinjak. Bepija je stalno skrbelo zanemarjanje obdelovalne zemlje neporočenih bratov Ivana in Milana ter sestre Ane. Tudi njihova

2. Hiša Prodanovih v Martincih

enonadstropna hiša je bila največja in najimenitnejša v Martincih (slika 2). Desno od vhoda je bila kuhinja, levo od njega pa velika klet z vhodom na južnem delu pročelja, skozi katerega je bil dostop tudi v hlev kjer so bili stalno privezani dva velika vola, krava in telica.

Dve leti mlajši Jožetov brat Milan je od otroštva trpel zaradi pogostih napadov epilepsije. Zato je Jože izkoristil vsako priložnost, da se je vračal iz Svete Lucije v Martince in skrbel, da je na kmetiji potekalo delo v skladu s sezonskimi potrebami.

Konec septembra 1943. leta, po kapitulaciji Italije, je Jože odhitel s kolesom domov v Martince preko Buj in Livad. Močno ga je skrbelo morebitno napačno ukrepanje bratov. Na Fontani pod Buzetom je opazil, da ni bilo več orožnikov. Maloštevni italijanski vojaki so se razkropili

po okoliških vaseh, kjer so pri kmetih zamenjali uniforme za civilna oblačila in se nato peš odpravili proti domu. Ko je prispel domov, je Jože našel brata v lepih italijanskih uniformah. Na njegovo priporočilo sta se brez obotavljanja preoblekla. Jože je nad ognjiščem obesil velik bakren kotel, ga napolnil z vodo in podkuril. V vodo je izlil dve merici črne barve, ki ju je kupil pri Markateli. Ko je bila voda dovolj črna, je vanjo stlačil italijanske uniforme, da so izgubile originalno zeleno barvo, ter jih obesil na sušilno vrv.

»Ko bodo suhe, jih lahko oblečeta,« je naročil bratoma in se odpravil k sosеду Geniju. V kuhinji sta sosеду delala družbo dva Jožetu nepoznana moška. Genio ga je prosil, naj prisede. Starejši gost je povedal, da so po kapitulaciji Italije zasegli vse puške v vojašnici v Buzetu in precejšnje količine streliva. Naslednja naloga je z zaseženim oborožiti čim več sposobnih moških in jih vključiti v partizanske vrste. Nato se je obrnil k Jožetu in mu naravnost naročil, da v premogovniku Sečovlje prepriča vse zanesljive rudarje, naj zapustijo delo in se napotijo v Oprtalj, kjer jim bo partizanski poverjenik razložil nadaljnjo pot in obveznosti.

Jožeta ni bilo potrebno dolgo prepričevati, še posebno zato ne, ker mu je ženin stric Jakob Rašpolić ob vsakokratnem obisku v Sveti Luciji, kamor je prihajal s kolesom iz Trsta, pripovedoval o delavskem gibanju v Ameriki, kjer so se sindikati borili za osemurni delavnik, za nadomestilo v času bolezni in za splošno volilno pravico. Edino mlajši brat Milan ga je skrbel, zaradi njegovih epileptičnih napadov. Sosed Genio ga je spomnil na starejšega brata Zaneta (Ivana), ki bo sigurno skrbel za brata med Joževo odsotnostjo.

Naslednji dan je Jože navsezgodaj zopet sedel na kolo in bil že pred poldnevom pri ženi v Sveti Luciji. Žena je pripravljala krompirjeve njoke za kosilo. Toda Jože je bil preveč nestrpen in je še pred kosilom odhitel v Kampolin k bratrancu Franetu. Vedel je, da je Frane v popoldanski izmeni, zato mu je želel čim prej povedati, kaj so mu naročili tovariši v Martincih. Vedel je tudi, da Frane, zaradi rok, prizadetih v rudniški nesreči, ne bi mogel nemoteno rokovati z orožjem. Zato ga je prosil, da mu pomaga prepričevati sodelavce v rudniku za vključevanje v partizanske enote. Zlasti zato, ker je bil Frane cenjen in spoštovan delavec tako pri sodelavcih kot pri upravi premogovnika.

Frane je Jožetu obljubil, da bo storil vse, kar je v njegovi moči, da bo k partizanom napotil čim več tovarišev, posebno med tistimi, ki

3. Spomenik v Krušvarih z imeni ustreljenih Ivana in Milana Prodana iz Martincev

prihajajo na delo iz Kaštela, Marušičev in Oprtalja. Jožeta je Franetova pripravljenost pomirila in opogumila. Zato se je vrnil v Martince še pred božičem. Sosed Juvakin Buršič iz Racarov ga je takoj napotil na poveljstvo v Buzet, kjer so mu dodelili poveljstvo petindvajsetim mladim borcem. Ženin brat Miljo (Milan) Rašpolić je poskrbel za selitev njegove

družine z vozom na konjsko vprego iz Svete Lucije preko Kopra, Kubeda in Sočerge v Martince.

Z novim letom 1944 so Nemci začeli preiskovati vse hiše za katere so jim domači ovaduhi povedali, da sodelujejo s partizani. Tako so prišli 29. marca 1944. leta tudi v hišo Prodanovih v Martince in spraševali po Jožetu. Ker nihče ni vedel kje se nahaja, so odpeljali oba njegova brata in soseda Jakova Krota ter jih nekrive in nenevarne v Klaričih ustrelili (slika 3).

Pred odhodom je nemški podoficir s puškinim kopitom porinil v vrsto tudi soseda Zanetića (Ivana) Medico, katerega je enajstletni sin Lino držal za roko in jokal. Nemec se je zadržal, da oni ne vedo, kaj pomeni biti nemški vojak in oficir. Ivan Medica mu je v brezhibni nemščini mirno odgovoril, da je bil on med prvo svetovno vojno veliko pred njim nemški vojak na fronti v Galiciji, kjer so jurišali z zasajenimi bajonetami na puškah. Presenečen nad kultiviranostjo človeka v majhni istrski vasici, je nemški podoficir potegnil Ivana Medico iz vrste in ga poslal k jokojočemu sinu. Tako je dočkal osvoboditev in bil v vasi vsem poznan kot izredno načitan in lastnik množice zanimivih knjig.

Več kot ekonomist

Četrty razred Slovenske gimnazije v Kopru je bil v pritličju nasproti glavnega vhoda. V ponedeljek, sredi oktobra 1950. leta, je bila prva ura slovenščina. Ob vstopu profesorice Pavle Šonc v razred smo vsi učenci vstali v pozdrav. Profesorica je odložila na mizo kup zvezkov večjega formata s temnorjavimi platnicami. Nestrpno smo pričakovali rede prve šolske naloge. Naslov naloge je bil samo Prosti spis. Vsak učenec si je izbral področje po lastni izbiri. Zelo sem bil zadovoljen z oceno dve za spis o selitvi moje družine iz Pasutičev v Sveto Lucijo.

Profesorica Sončeva je povedala, da so dobile oceno pet samo Marija Sosič, Miljana Vidmar in Lidija Zalašček. Rekla je tudi, da je najbolj zanimiv spis Miljane Vidmar o poti njihove družine iz Brežic preko Maribora in Dunaja do Bytoma v Šleziji, kamor so jih Nemci izselili 1942. leta. Poglavar družine Franc (slika 4) je prevzel dnevno vodenje

4. Franc Vidmar, Milijanin oče, 1908–1957

količine izkopa in dela posameznega delavca v tamkajšnjem premogovniku. Znanje nemščine mu je olajšalo sporazumevanje z nemškim vodstvom rudnika.

Namestitev Vidmarjevih v prostornem stanovanju pri poljskih zakoncih Malinowski je občutno olajšalo življenje Frančevi soprogi in trem hčeram, od katerih je bila šoloobvezna le najstarejša Miljana. Oba zakonca sta dokončala študij na učiteljski v Ljubljani že pred vojno. Tako je Frančeva soproga poučevala kar v stanovanju vse tri hčere in dva sinova poljskih gostiteljev. Tako je po vojni svoje hčere pripravila na zaključek osnovnošolske izobrazbe v Brežicah.

Po vrnitvi v Brežice sta zakonca Vidmar poučevala v tamkajšnji osnovni šoli do 1950. leta, ko je dobil Franc odločbo Republiškega sekretariata za prosveto z imenovanjem za šolskega nadzornika v Okraju Koper v Coni B Svobodnega tržaškega ozemlja.

V dodeljeno stanovanje so se Vidmarjevi preselili sredi avgusta. Tako se je Franc seznanil s svojimi novimi nalogami že med počitnicami. Sekretarka za prosveto Okraja Koper je bila tovarišica Živa Beltram, soproga najpomembnejšega moža v Okraju, sekretarja Okrajnega komiteja Komunistične partije Julija Beltrama.

Franc je poznal oba Beltrama, zato je vedel, da bo sodelovanje uspešno. Mlajši hčerki Vido in Metko je vpisal v ustrezne razrede nižje, najstarejšo Miljano pa v četrti razred višje Slovenske gimnazije (slika 5). V četrti razred smo vstopali iz širokega hodnika v pritličju točno nasproti vhoda v sedmi razred, ki je bil takrat najvišji razred 1945. leta ustanovljene Slovenske gimnazije v Kopru.

Sedmošolce smo gledali z neprikritim spoštovanjem. Posebej so izstopali: Anton Jakomin z nadimkom Bambolo, navdušen nogometaš in poznejši doktor veterine, priseljenec iz Trsta Edvard Martinuzzi, Slovenec z italijanskim priimkom, nizke čokate postave in dober smučar, do prežgodnje smrti član Slovenskega stalnega gledališča v Trstu, Dušan Ferluga, sin ravnatelja Osnovne šole v Izoli, ki je bil obenem veliki inštruktor šahovske Igre. Izstopala je tudi elegantna in lepa Valerija Cupin s Škofij, hči poveljnika gasilske brigade v Rafineriji Aquila v Žavljah.

Miljana Vidmar je bila v klopi skupaj z Milenko Komel. Sedela je vzravnano z dvignjeno glavo. Njene ustnice so neprestano odražale porogljiv hudomušen nasmešek. Z njim je nekoliko vzvišeno ocenjevala vsakega sošolca in tudi vsakega profesorja. Bil je tudi izraz njenega

5. Četrti razred kopske gimnazije 1951. leta z razredničarko Pavlo Šonc in profesorico geografije Miljevo Cijak, Miljana Vidmar je druga v drugi vrsti ob avtorju

ponosnega in nemalo trmastega značaja. Od sošolcev je Miljana najbolj cenila Borisa Bržana. Bil je višje in močne postave ter čednega izgleda.

Miljana je bila v vseh predmetih odlična učenka. Njena trma je včasih preprečevala, da bi odgovorila na profesorjeva nelogična vprašanja. Po maturi se je vpisala na Fakulteto za kemijo Univerze v Ljubljani. Sprti se je prijavljala k izpitom in jih uspešno prestajala s povprečno oceno devet. Po zaključenem drugem letniku je ugotovila, da ji študij kemije jemlje preveč časa. Zato se je prepisala na Ekonomsko fakulteto. Po štirih letih je diplomirala z oceno deset. Zaposlila se je v Tovarni

6. Gostilna Jakomin v Pobegih

motornih koles Tomos v Kopru kot pomočnik knjigovodje za osnovna sredstva.

Direktor Računovodstva Košak je hitro ugotovil Miljanino natančnost in sposobnost pravilne prognoze posameznih finančnih dogodkov, od nabavnih in proizvodnih stroškov do ocene posameznih planskih postavk v kratkoročnem in dolgoročnem obdobju. Zato ji je zaupal vodenje planskega sektorja. Pred svojo upokojitvijo je delavskemu svetu Tovarne predlagal Miljano za svojo naslednico.

Že med študijem kemije se je Miljana čustveno zbližala z dobrodušnim in simpatičnim kolegom Jožetom Jamškom. Po diplomi sta sklenila zakonsko zvezo, Jamšek pa se je zaposlil kot vodja laboratorija portoroške Začimbe. S skupnimi naporoma sta si v Portorožu kupila zemljišče in zgradila prijeten dom.

Rojstvo sina in hčere nista spremenila Miljaninega gospodovalnega in pogosto s trmo izraženega značaja. Vselej umirjeni Jože Jamšek je sprejel ponudbo za direktorja podjetja Utok iz Ljubljane, ki je vključevalo tudi veliko kafilerijo klavniških odpadkov iz vse Slovenije. Tako se je izognil pogostim nesoglasjem s soprogo. V Ljubljani je nabavil tudi stanovanje, ki je postalo topel dom tudi otrokoma med študijem.

Pri rednem zdravniškem pregledu, v začetku 1984. leta, so Miljani ugotovili utrdlino na levi dojki. Napisali so ji napotnico za pregled na

Onkološkem institutu v Ljubljani. Diagnoza je bila neizprosna in predlog za takojšnjo amputacijo leve dojke. Miljana se je posvetovala s soprogom in otrokoma ter pristala na operacijo in posledično kemoterapijo. Naenkrat je izgubila svojo vedno negovano pričesko, ki jo je nadomestila s podobno lasuljo.

Po letu dni se je utrdlina pojavila tudi na desni dojki. Sledila je nova operacija, novo obsevanje in dodatna kemoterapija.

Septembra 1985. leta se je Miljana udeležila praznovanja tridesetletnice mature v gostilni Jakomin v Pobegih (slika 6). Bila je vsa nasmejana in dobre volje. Nihče od sošolcev ni opazil, da je imela na glavi izredno lepo lasuljo iz naravnih las. Sedela je na desni od Borisa Bržana, ki je za to priložnost pripotoval iz Rima z namenom, da bi po tridesetih letih ponovno srečal lepo Miljano.

Samo mesec dni po praznovanju obletnice mature je vse sošolce presenetila kruta novica, da odločni Miljani ni uspelo premagati neizprosne bolezni.

Zavestna odločitev

Ob šesti uri zjutraj, zadnji petek v maju 1954. leta, je nočni čuvaj pred skladiščem Trgovskega podjetja Prerad v Seči (slika 7) pospravil dolgo viličasto nabodalo (fosino), s katerim je med korakanjem ob obalnem zidu naložil za skoraj šest kilogramov različnih rib. Ko si je naložil vrečo z ribami preko rame, je v službo prvi prišel Prodanov dobri prijatelj Giuglio (slika 8) iz Lucije. Giuglio je bil predvojni italijanski orožnik (karabinjer), ki se je 1944. leta pridružil partizanom in po vojni ostal v Luciji. Vedel je, da nočni čuvaj premaguje spanec z lovljenjem rib. Zato je Franca Prodana dobrohotno pohvalil, da je hkrati opravljal dvojno službo.

Pot proti domu je Franca Prodana vodila po obrežnem nasipu preko dveh pomičnih mostov. Pred tretjim pomičnim mostom preko

7. Bivše skladišče soli v Seči, nato sedež Trgovskega podjetja Prerad

8. Prijatelja Prodan Franc in Giuglio

kanala Fazan je obrnil desno in pred drugo solinsko hišo opazil soseda Antona Fondo z nadimkom Špinel (slika 9), ki je očitno čakal prav njega. Po prijaznem pozdravu in pohvaljenem ribjem ulovu je šjor Toni čuvaja in ribiča prosil, če bi se lahko oglasil pri njem v nedeljo dopoldan. Franc Prodan ni vedel, zakaj ga prijazni solinar in kmet vabi k sebi domov v Kampolin. Tudi vprašati ni hotel, ampak je takoj pristal. Vedel pa je, da je pogovor s sedemdesetletnim sosedom vedno prijeten in zanimiv.

V nedeljo navsezgodaj je Franc našel soseda Špinela med vpreganjem osla pred kmečkim vozom. Po pozdravu je šjor Toni rahlo začudenemu Francu predlagal:

9. Vetrna črpalka v solinah Antona Fonde

»Francesco, prosim te, da se odpelješ z mano preko Svetega Jerneja mimo Lere do Sečovelj, kjer ti bom najprej pokazal oljčni nasad v Leri in nato velik vinograd v Sečovljah.«

»Vem, da imate posestvo v Leri in Sečovljah in rad grem z vami. Toda čemu to povabilo?« je zanimalo Prodana.

»Zakaj ti bom povedal, ko se vrneva,« je na kratko odgovoril sosed Špinel.

Sedla sta na desko med prednjima ročicama tako, da je šjor Toni držal vajeti na Frančevi levi. Poskočni črni osel je v rahlem diru v dvajsetih minutah prevozil štirikilometrsko razdaljo do Lere. Ob prvi oljki na koncu trstišča je gospodar privezal osla, nato sta soseda drug za drugim prehodila vse štiri terase in si ogledala po štiri košate oljke na vsaki terasi. Nato sta ponovno sedla na voz in oddrdala mimo Gorga proti Sečovljam. Pri premogovniku sta zapustila glavno cesto in se peljala po kolovozu ob razbremenilnem kanalu še dobrih osemsto metrov do skrbno negovanega vinograda (slika 10).

Franc Prodan je na oko ocenil, da se vinograd razprostira na dobrem hektarju površine. Trte so bile posajene tako, da je bil med vrstami le

10. Sečovljanska ravnina, kjer je imel Anton Fonda svoj vinograd

meter širok pas proste površine, kar je popolnoma ustrezalo ročni obdelavi. Skupaj sta prehodila srednjo vrsto v obe smeri. Tako je lahko Franc izračunal potreben čas za okopavanje posamezne vrste.

Franc Prodan je sumil, zakaj mu je sosed razkazal svoje bogato posestvo. Ko sta sedla ponovno na voz in se obrnila proti domu, pa ga je le vprašal:

»Gospod Toni, zakaj ste mi vse to razkazali? Saj imate sina Bruna, ki lahko uspešno upravlja tako z zemljo kot s solinami.«

Toni Špinel je za nekaj sekund obmolknil, nato pa sosedu odgovoril:

»Res je! Bruno bi lahko upravljal s posestvom in solinami. Toda še vedno je samski in bojim se, da bo tak tudi ostal. Zet ima že službo v Trstu. Sam sem pri sedemdesetih in ne vem koliko časa mi bodo moči še dopuščale tako delati, kot sem navajen. Zato sem že kupil manjše stanovanje v Trstu. Zapustiti posestvo in oditi nikakor ne morem. Za legalno izselitev po londonskem sporazumu bi moral posestvo prodati ali ga izročiti v upravljanje tukajšnjemu pooblaščenču. Za to so se že javili sosedi : Rudi Kavrečič, Bepi Jonko in Gvido Šain, toda nobeden me ni prepričal. Najraje bi posestvo prodal tebi ali te pooblastil za zastopnika.«

Franc je sosedov predlog po tihem pričakoval. Vseeno mu je nesebično odgovoril:

»Gospod Toni! Varianta je tudi, da ostanete v svoji lepi hiši in za obdelavo zemlje najamete delavce.«

»Še en razlog je, da ne morem ostati tu. Ti sam veš, Prodan, da smo se mi Italijani navadili biti tu gospodarji. Sedaj je prišla nova slovenska oblast in mi se počutimo nekako odrinjeni. Zato sem se odločil, da bova z ženo jesen življenja preživela v Trstu.«

Franc Prodan je nekaj časa razmišljal, preden je modremu sosedu odgovoril. Ko sta zavila na glavno cesto je odkritosrčno povedal:

»Gospod Toni, vaše soline so tako in tako državna last. Posestvo bi vsak pameten kmet z veseljem prevzel. Toda sam nimam dovolj denarja, da bi ga odkupil. Poleg tega se obeta poddržavljanje in razlaščenje velikega dela obalnega pasu, kamor spada vse vaše imetje. Z nakupom bi tako moral prepustiti državi velik del svojih težko prigaranih prihrankov.«

Na tehtne sosedove besede je Toni Fonda odgovoril:

»Povedal si vse po pravici. Zato te prosim, da sprejmeš vlogo pooblaščenega administratorja mojega posestva. Sam bom zaprosil italijansko vlado za odškodnino. Hvaležen ti bom, če mi boš dovolil, da pridem občasno obiskat moje oljke in trte. Ne zato, da bi te nadzoroval, ker dobro poznam tvoj način dela, ampak zato da si pomirim dušo in se naužijem svežega zraka. Če mi boš dovolil, da odnesem ženi steklenico vina ali olja, pa toliko bolje. Nujno pa vsekakor ni.«

Po teh besedah sta si sopotnika na vozu segla v roko in se prijateljsko objela.

Anton Fonda je enkrat mesečno prihajal v Sveto Lucijo. Franc Prodan ga je z vozom in vpreženim oslom vsakokrat peljal do oljčnika v Lero in do vinograda v Sečovlje. Tudi do parnika v Piran ga je spremljal in mu pomagal nesti zvrhani torbi domačih dobrot, med katerimi je večkrat bila tudi oskubljen kos ali odrti zajec.

Prijateljstvo med družinama je bilo spontano in obojestransko. V začetku 1956. leta je Anton Fonda v Trstu izvedel, da nekdanja italijanska uprava sečoveljskega premogovnika izplačuje svojim bivšim rudarjem po 60.000 ITL likvidacijske odpravnine. Nemudoma je prišel v Sveto Lucijo in svojemu »administratorju« predlagal, da izpolni in podpiše predpisani zahtevek ter ga odnesel na pristojni urad v Trst.

Po štirih mesecih sem Franca Prodana, svojega očeta, spremljal v

Trst kjer so mu izplačali predhodno določeni znesek. Pred kosilom v stanovanju Antona Fonde mu je oče odštél 30.000 ITL, ki jih je odločno odklonil z enostavno utemeljitvijo:

»Poklic rudarja je eden najtežjih. Poleg tega si ti Franc v Sečovljah doživel hudo rudniško nesrečo, med katero si le za las ušel smrti. Zato ti likvidacijski znesek v celoti pripada. Razen tega nama z ženo moja pokojnina popolnoma zadostuje. Pa še nekaj je res. Sam ne bi nikoli šel rudarit globoko pod zemljo, kajti moje načelo je vedno bilo: pod zemljo naj živijo črvi, po nebu naj letijo ptice in v vodi naj plavajo ribe. Zato mi je bil vedno blizu poklic kmeta in solinarja.«

Lokrum

Enajstega maja 1957. leta je voznik Putnikovega avtobusa varno pripeljal do prekrasne obale Boke Kotorske. Pred tem je moral na ostrih ovinkih serpentinaste makadamske ceste iz Cetinja proti Kotorju po dvakrat poravnati avtobus tako, da je njegov zadek strmel nad visokim prepadom. Po vsakem poravnanju na enaindvajsetih ovinkih so poljski kolegi voznika nagradili z gromkim ploskanjem.

Za počastitev enkratnega doživetja je vedno nasmejani Sidor Adam vsakemu potniku ponudil kozarec malinovca, v katerega je z lekarniško kapalko spustil samo kapljico čistega alkohola, kateremu so Poljaki pravili kar špirit.

Nikoli nisem imel posebnega posluha za petje. Toda po izpitem »malinovcu« sem naenkrat začel prepevati, nad čemer sta bila močno presenečena kolega Djoko Jelić in takratni Ilešičev asistent Vladimir Klemenčič, ki sta tudi spremljala poljske goste na ekskurziji po Jugoslaviji.

Med krajšim postankom v Kotorju so si poljski kolegi z zanimanjem ogledali cerkev in staro beneško utrdbo. Pot smo nadaljevali brez postankov mimo Herceg Novega do Dubrovnika. Rektorat Univerze v Ljubljani je rezerviral prenočišča v hotelu Šeherezada na imenitni lokaciji s pogledom na dubrovniško пристanišče.

Pri večerji v hotelu sem sedel na levi strani lepe poljske blondinke. Najbolj so me prevzele njene lepe roke s skrbno negovanimi nohti. V avtobusu je sedela v prvi vrsti za voznikom ob profesorju Kondratskem. Njeni kolegi so se nanjo obračali le s kratkim imenom Ada. Poljsko sem razumel le za silo. Zato sem pri večerji lepo sosedo nagovoril v francoščini. Prijazno mi je odgovorila, da je asistentka na Poljski akademiji znanosti. Po večerji smo se sprehodili po Stradunu do mestne kavarne, kjer sem Ado počastil z odlično ledeno kavo. Začudila se je, ko sem ji povedal, da sem slušatelj drugega letnika. Obrazložil sem ji,

da zato, ker sem končal pet razredov osnovne in dva srednje italijanske šole. Ob prestopu v slovensko nižjo gimnazijo 1947. leta pa še nisem znal slovensko.

Naslednji dan po zajtrku smo spremljali poljske kolege s trabakulo na otok Lokrum, jugovzhodno od Dubrovnika. Po ogledu samostana iz 16. stoletja in muzeja v dvorcu, ki ga je v 19. stoletju dal zgraditi Maksimilijan Habzburški, smo odšli vsi skupaj na otoško plažo. Z Ado sva sedla na rob skalnate pečine, ki se je dvigala navpično kakih petnajst metrov nad morsko gladino. Kristalno čista voda me je premamila, da sem se slekel in skočil v globino. Dober mesec pozneje, v Varšavi, mi je Ada izročila posnetek skoka (slika 11).

Po vrnitvi na obalo sem počasi splezal na skalo, kjer me je čakala Ada. Sedel sem poleg nje in z desnico prijel njeno levo roko. Ni je umaknila, nasprotno, stisnila je mojo mokro dlan. To me je opogumilo, da sem njeno dlan nesel k ustnicam in jo nežno poljubil. Takoj nato sem se nagnil k Adi, jo objel in svoje ustnice pritisnil na njene. Ada mi je poljub

11. Avtorjev skok v morje na Lokrumu 12. maja 1957

vrnila tako, da mi je ponudila še svoj jezik, katerega sem sprejel kot božji blagoslov. Začudil sem se, da me sploh ni motil okus po tobaku, čeprav sem se kot nekadilec izogibal zakajenim prostorom.

Objemanje in poljubljanje je prekinil klic kolega Djoka za vrnitev na trabakulo. Naslednji dan smo iz Dubrovnika najprej šli v Trebinje, Djokov rojstni kraj. Nato smo se vozili po Popovem polju in preko Stolca do Mostarja. Na sredi starega turškega mostu, po katerem je mesto dobilo ime, me je Ada vprašala, če bom tudi z njega skočil v reko. Na žalost ne bo časa za to, sem ji odgovoril.

Iz Mostarja nas je pot vodila v Sarajevo, kjer so nas gostili bosanski kolegi v študentskem domu. Tu sem imel srečo, da sem srečal kolego in prijatelja Mladena Kalčića iz Pazina, pobudnika srečanja gimnazijcev Kopra, Pazina in Rovinja pred tremi leti. V Sarajevu je bil slušatelj tretjega letnika ekonomske fakultete, to pa zato, ker je bila oskrba v študentskem domu v Sarajevu cenejša kot v Zagrebu. Ponudil mi je, da prespim kar v njegovi sobi. Povabil sem ga, da se nam pridruži pri večerji. Pri mizi smo sedeli tako, da je bila Ada med nama. Ni mu ušlo, da sva z Ado govorila kot stara znanca. Zato me je naravnost vprašal, koliko časa se z Ado pozna. Pojasnil sem mu, da potujeva skupaj že ves teden, a zbližala sva se šele pred tremi dnevi na Lokrumu.

»Izbrala sta si idealen kraj za zbližanje. Lokrum je otok zaljubljenecv. Tam hodijo Dubrovničanke in Dubrovničani vsakokrat, ko si želijo izkazati pristno in neobremenjeno ljubezen,« je bil Mladenov komentar.

Ko sem Mladenove besede prevedel Adi, se je prešerno nasmejala. Mladen pa je zaključil: »Vidita, tudi v vajinem primeru je Lokrum pozitivno deloval.«

Poljskim prijateljem smo pokazali tudi stopinje, od koder je 1914. leta Gavrilo Princip streljal na avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda. Nato smo nadaljevali pot preko Zenice do Jajca. V dvorani, kjer je konec novembra 1943. leta potekalo drugo zasedanje AVNOJ-a, je oskrbnik podrobno razlagal težave, ki so jih premagovali delegati na poti z vseh koncev okupirane države. Sedel sem v prvi vrsti na Adini levi strani ter ji sproti prevajal nerazumljene poudarke v francoščino. Občasno sva se pogledala v oči, kar je bilo enako strastnemu poljubu.

Naslednja postaja je bil študentski dom v Zagrebu. Na tamkajšnjem vseučilišču smo poslušali razlago o zgodovini hrvaškega kraljestva

12. Avtor in varšavski kolega Tomek Tomkiewicz v Ljubljanskem Tivolju maja 1957

in prizadevanju, da bi se otresli madžarske nadvlade. Poljske goste je posebej zanimala utemeljitev zapora nadškofa in poznejšega kardinala Stepinca.

Na dolgi poti iz Zagreba je naš avtobus hitel proti zadnji postaji, Študentskemu naselju v Ljubljani. Ado je v svojo sobo sprejela kolegica iz Postojne Ela Lenassi v bloku številka 5, ki stoji pravokotno na blok številka štiri, kamor smo sprejeli šest poljskih kolegov. V svoji sobi sem gostil komunikativnega in dobrohotnega Tomeka Tomkiewicza. Podrobno mi je razložil organizacijo varšavskega Geografskega inštituta. Za Ado mi je povedal, da je upoštevana raziskovalka na Akademiji znanosti. Za sabo ima že ekspedicijo v centralnoafriški francoski koloniji. Ima pa v Varšavi tudi zaročenca, s katerim sta povezana že preko dve leti.

Spoznanje o Adinem zaročencu me je nemalo presenetilo. Ne glede na to sem pani (gospodično) Ado po večerji povabil na sprehod preko Tivolija in mimo Moderne galerije do pošte. Pri Daj-Damu sem Ado povabil na kavo. Ona pa je pogledala proti gradu in predlagala, da

stopiva do zamka, gradu. Rad sem privolil, tudi v upanju na tesnejše zblížanje.

Z roko v roki sva pred Rotovžem zavila desno na Stari trg, nato po Rebri in Mačji stezi hitro prispela na Grad. Tu sem Ado objel in poljubil. Poljub mi je enako toplo vrnila. Bil sem ves vzhičen. Na njenega zarochenca sem popolnoma pozabil. Objeto Ado sem pospremil do klopi pod žalujo na grajski planoti. Sedla sva in se stisnila kot prava zaljubljenca. Po kavi v grajski kavarni sva se odpravila nazaj po isti poti proti Študentskemu naselju. Vso pot sem jo držal za roko. V kratkih presledkih sem se ustavil ter Ado objel in poljubil. V naselje sva prispela pred dvajseto uro. Tako sem Ado lahko pospremil do sobe v prvem nadstropju.

Kolegica Ela, Adina gostiteljica, je na najinih obrazih opazila vidno spremembo. »Vajine oči žarijo od zadovoljstva. Kje pa sta bila, da sta se imela tako lepo?« naju je vprašala. Ko sem ji povedal, da sva se sprehodila do Gradu, je Ela dodala: »Med vama je morala preskočiti ona značilna iskra, ki se ji pravi privlačnost na prvi pogled.«

»No, danes ni bil prvi pogled. Iskra je preskočila že na Lokrumu,« sem v opravičilo pojasnil Eli.

Naslednja dneva sta bila namenjena ogledu Postojnske jame in izletu na Pokljuko. Asistenti in študenti smo se peljali z avtobusom, profesorja Kondratskega je profesor Melik spremljal v službenem chevroletu Rektorata Univerze. Oba dneva sva se z Ado poljubljala le z očmi, kar pa ni ušlo poljskemu prijatelju Januszu Wolanieckemu, ki me je dobrohotno potolažil: »Pazi Silvan, bojim se, da Ada ni rezervirana zate.«

»Nobene rezervacije ne potrebujem. Zakaj mi to pripoveduješ?« sem ga resno vprašal.

»Zato ker ne verjamem, da bo Ada razdrla zaroko,« je Janusz hitro pojasnil svojo skrb.

Kot velika večina Poljakov je bil tudi Janusz globoko veren. V denarnici je imel skrbno shranjeno sliko poljskega kardinala Višinskega. Med bivanjem v Varšavi me je povabil tudi na njegovo mašo. Toda na Pokljuki sem Januszevo skrb preslišal in ob vsaki priložnosti še močneje stisnil Adino roko.

Po dobrem mesecu smo vrnil obisk poljskim kolegom. Po Katovicah in Krakovu sem nestrpno pričakoval prihod v Varšavo in ponovno srečanje z lepo Ado. Že na železniški postaji nas je pričakala skupaj s kolegi, ki so bili pri nas v Jugoslaviji. Prisrčno me je pozdravila in

po namestitvi v študentskem domu me povabila v svoje stanovanje. Akademija ji je podelila enosobno stanovanje v pritličnem montažnem objektu. V njem so prebivali sovjetski delavci med gradnjo Palače kulture in znanosti. Postregla mi je s kavo in izbornimi slaščicami. Opazno je bila bolj zadržana kot v Ljubljani. Sam tudi nisem silil vanjo ter se po zanimivem pogovoru o njenem delu na Akademiji poslovil le z objemom in rokovanjem. To je bilo najino zadnje srečanje. Na krožno desetdnevno potovanje po Poljski nas ni spremljala.

Mazuri

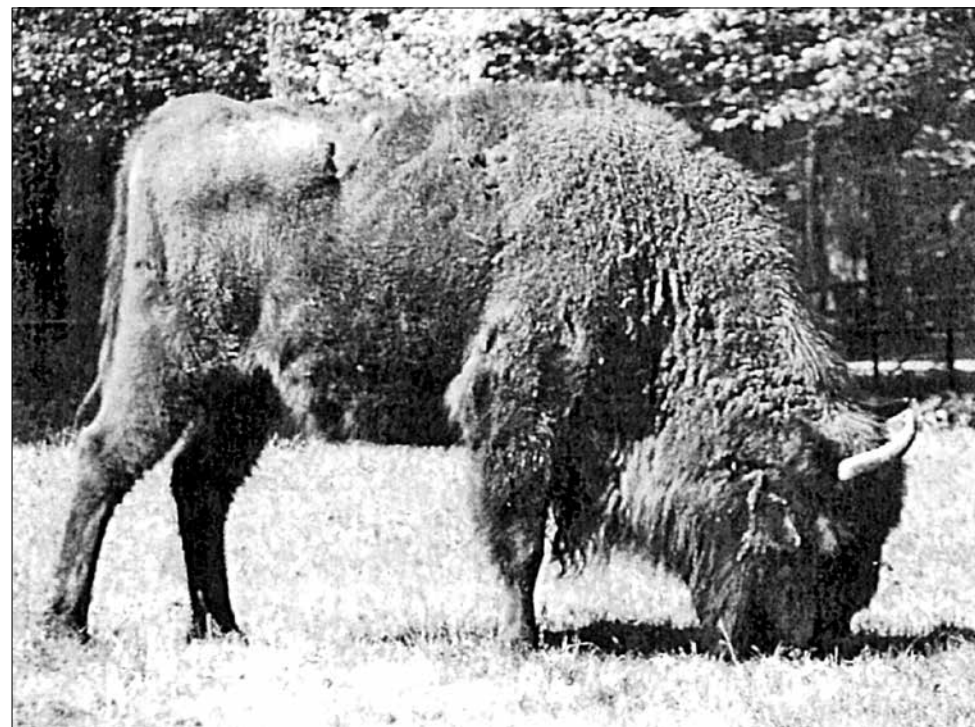
V drugi polovici junija 1957. leta smo se navsezgodaj zbrali pred varšavsko Univerzo udeleženci ekskurzije iz Ljubljane. Poljski spremljevalci so nas povabili v udoben avtobus francoske znamke Berliet. Vse mestne in primestne avtobuse v Varšavi je dobavila znana francoska tovarna tovornjakov.

Prednje sedeže v avtobusu so zasedli profesorji in njihovi asistenti. Iz Ljubljane sta bila profesorja Ilešič in Zgonik, od asistentov pa Gams, Klemenčič, Kokole in Šifrer.

Od poljskih kolegov je bila deležna največ pozornosti asistentka za fizično geografijo Štefanija Polab, katero so vsi klicali na kratko Štefka. Oblečena je bila v črtasto krilo in belo majico s kratkimi rokavi, kar je še bolj poudarjalo njeno skladno postavo. Imela je črne kodraste lase in temne oči, kar je kolego Janusza Wolanieckiego napeljalo, da jo je razglasil za Židovko. Janusz je svojo antisemitsko nastrojenost kazal tudi z nezadovoljnim naštevanjem vodilnih položajev, ki so jih zasedali na Univerzi in v državni upravi židovski potomci, četudi nacionalno in versko v celoti asimilirani v Poljake.

Med vožnjo proti Bialystoku nam je Štefka razlagala fizično-geografske značilnosti pokrajine. Vsi moški udeleženci iz Ljubljane so kar tekmovali za sedež poleg nje, z utemeljenimi in neutemeljenimi strokovnimi vprašanji. Sam sem ocenil za nepotrebno izgubo časa, da bi se prerival pred Brankom Jelenom, Borisom Strnišo in Raulom Šiškovičem.

Med hojo od informacijskega centra po komaj prehodni stezi skozi najstarejši evropski pragozd, ki mu Poljaki pravijo Pušča Bialowieška, proti jasi, kjer se prosto pasejo zobri (slika 13), sem bil prijetno presenečen, ko se mi je pridružila lepa Štefka (slika 14). Povedala mi je, da je zagovarjala diplomsko nalogo pri profesorju Kondratskem teden dni pred prihodom naše skupine v Varšavo. Odslej bo pri njem delala kot

13. Zober v Pušči Bialoveški

asistentka. Profesor jo je tudi določil za spremljevalko naše skupine po Poljski. Od časa do časa je odgrnila visoko travo in mi pokazala redko gozdno cvetlico. Nobene ni utrgala, ker v pušči vse raste in umira brez človekovega posega.

Po ogledu muzeja v Bialystoku smo pot nadaljevali skozi pisano pokrajino Mazurskih jezer s številnimi počitniškimi hišami ponosnih Varšavčanov. Štefka je podrobno razlagala pokrajinske spremembe skozi različna geološka obdobja.

Daljšje postanke smo imeli v mestih Elbląg, Sopot, Gdynia in Gdansk. V slednjem nam je ostala najbolj v spominu utrdba Westerplatte, v kateri se je maloštevilna skupina poljskih vojakov dolgo časa junaško upirala neprimerno številnejši nemški vojski. Po predaji je nemški poveljnik preživelim poljskim vojakom častno salutiral in dovolil ohraniti oznake in osebno orožje.

Pri kosilu v mestu Toruń, rojstnem kraju svetovno znanega astronoma Nikolaja Kopernika, sem imel srečo, da sem sedel poleg pani Štefanije, ki se je nato od nas poslovila in se vrnila v Varšavo. Ob stisku roke sem

ji obljubil, da jo bom obiskal na Geografskem inštitutu po vrnitvi v Varšavo.

Na železniški postaji v Katovicah sem se poslovil od kolegov in profesorjev, ki so se vračali v Ljubljano. Sam sem sedel na drugi vlak in se odpeljal v Krakov, kjer me je čakal kolega Stašek. Z njim me je povezala takratna lektorica slovenskega jezika na Univerzi v Krakovu Breda Pogorelec.

Po enomesečnem proučevanju geoloških značilnosti Sudetov v družbi krakovških geologov sem se vrnil v Varšavo sredi avgusta 1957. leta. Ponovno sem se nastanil v študentskem domu v četrti Muranow.

Že naslednji dan sem se oglasil na Geografskem inštitutu, kjer sem računal srečati kolego Wolanieckega. Povedali so mi, da je odpotoval na Mazure. V knjižnici inštituta pa sem opazil pri delu kolegico Štefanijo Polab. Prijetno presenečena me je povabila na kosilo v študentsko menzo – stolufko. Stregli so jagodovo juho, pečeno piščančje bedro, krompir v kosih in solato rdečo peso. Vse navedeno mi je bilo všeč, toda juha z rezanci je bila v večjem kozarcu mrzla, rdeča pesa pa zabeljena s kislo smetano. Edino piščanec in krompir sta bila po mojem okusu. Juho sem se posilil pojesti, od rdeče pese pa sem skrbno odstranil smetano.

Po pospravljenem kosilu mi je Štefka povedala, da bi lahko naročil rdečo peso tudi s kisom. Žal prepozno. Štefka se je vrnila na inštitut in me prosila, da jo počakam pred Univerzo ob petnajsti uri, v kar sem rad privolil.

Od Univerze sva se napotila navzdol po ulici Nowy swiat proti Palači znanosti in kulture. Nasproti ulice Nowogrodzka, kjer je stanovala na številki 23, je Štefka zavila še v mesnico. Ker je bila prodajalka nasmejana gospa, me je Štefka prosila, da sem naročil, kar je potrebovala. Ko sva zapustila trgovino, sem jo vprašal, zakaj sem moral jaz naročiti. Brez ovinkov mi je pojasnila, da prodajalke na Poljskem raje in boljše postrežejo moškim kupcem.

Štefkino stanovanje v prvem nadstropju stare trinadstropne zgradbe je obsegalo večjo sobo z ležiščem, garderobno in knjižno omaro, klubsko mizo z dvema stoloma, majhno kopalnico s tušem, umivalnikom in straniščno školjko. V vhodni vežici je bil nižji regal z električnim kuhalnikom, nekaj krožnikov, dve kozici, večji lonec za kuhanje in manjši za mleko ali kavo. Vse je bilo skrbno zravnano in izredno čisto.

Po prebrani pošti je predlagala, da greva v kino, kjer predvajajo francoski film Peterčki s Fernandelom v glavni vlogi. Posebej me je opozorila,

14. Štefanija Polab v Varšavi julija 1957

da vzamem s sabo potni list. Z njim bom lahko šel takoj k blagajni in mi ne bo treba čakati v dolgi vrsti za karte. Močno me je začudil ta privilegij za tujce. Ko sva prispela na trg Feliksa Džerdžinskega in opazil dolgo vrsto čakajočih, sem rade volje izkoristil prednost jugoslovanskega potnega lista.

Izredna igra Fernandela, ki je mojstrsko upodobil pet značajev in različnih usod peterčkov, mi ni preprečila, da sem v temi kinodvorane prejel Štefkinu levo roko in jo nežno poljubil na dlan. Ni se upirala. To me je opogumilo, da sem se nagnil k njej in jo najprej poljubil na lice in nato na usta. Naenkrat sem se počutil v devetih nebesih. Na ekran sem gledal samo z enim očesom, z drugim sem znova in znova iskal Štefkinu usta, dokler me ni prosila, da počakam do konca filma.

Skladnost značajev in obojestranska naklonjenost sta prispevala, da sva se s Štefko vsak dan bolj zblížala. Vsako dopoldne sem jo obiskal na inštitutu. Vedno sva skupaj kosila v Študentski menzi. Popoldneve sva zapolnila z izleti v Prago, v predel mesta na levem bregu Visle, kjer so se

utaborile enote Rdeče armade med znano varšavsko vstajo proti Nemcem v začetku 1944. leta. Kopala sva se in sončila na travnatem obrežju.

Neki avgustovski popoldan sva sedela na klopi nasproti jugoslovanskega veleposlaništva. Naenkrat pripelje mimo naju kolona črnih avtomobilov. Med njimi je bila tudi velika odprta limuzina sovjetske izdelave. Na zadnji klopi je sedel vietnamski voditelj Ho Ši Ming, na njegovi desni poljski predsednik Gomulka, levo od njega pa poljski predsednik vlade Sirankiewicz. Štefka mi je pojasnila, da Ho Ši Ming v prevodu pomeni sonce. Bil je tudi lep sončen dan. Ne glede na vreme je med najinim druženjem ves čas sijalo sonce. Tako sva začela resno razmišljati tudi o poroki. Za skenitev zakonske zveze sem potreboval originalni rojstni list in potrdilo jugoslovanskega organa, da še nisem poročen.

Pridobitev potrebnih dokumentov potom Jugoslovanskega veleposlaništva bi trajalo najmanj dva meseca, moja viza pa mi je dopuščala bivanje na Poljskem samo do konca avgusta. Zato sva sklenila, da se vrnem v Slovenijo in Štefko povabim k sebi v Portorož. Rekla je, da se bo zaposlila na Geografskem inštitutu v Ljubljani, v Portorožu pa se bo samo pekla na soncu. To zadnje se nikakor ni skladalo z življenjskimi in delovnimi navadami moje družine, v kateri smo bili navajeni delati na kmetiji tudi ob največji pripeki.

Dan pred mojim odhodom je Štefka povabila kolege iz Geografskega inštituta na prigrizek. Za slovo mi je podarila knjigo Fizična geografija Poljske, kolega Malinovski pa knjigo Krajobrazi poljski.

Na glavni železniški postaji sva se ločila iz objema tik pred odhodom vlaka, s solznimi očmi z obojestransko obljubo, da si piševa in piševa. Ponovno sva se srečala šele po šestnajstih letih, ko je Ljubljanski urbanistični zavod obiskal Urbanistični inštitut mesta Varšave. Po izmenjavi izkušenj s poljskimi urbanisti, ki so nam obrazložili načrt mestne podzemne železnice, sem Štefko povabil na kosilo v Stare Miasto. Po kosilu me je prosila, da jo spremljam do vrtca, kjer ima v varstvu petletno hčer. Simpatična in zgovorna punčka mi je takoj skočila v naročje. Obe, mamu in hčer, sem spremljal do stanovanja. To je bilo pred enainštiridesetimi leti, ko sem zadnjič srečal Štefanijo Polab

Josip Antonić

Prvo sredo v septembru 1963. leta sem potrkal na vrata Stokinovih v prvem nadstropju bloka številka 20 na Erjavčevi ulici v Semedeli. Sam sem z ženo in dvema še ne šoloobveznima sinovoma stanoval v drugem nadstropju istega bloka.

Odprl mi je kolega Marko, inženir strojništva, ki sem ga poznal še kot gorečega študentskega zagovornika nove gospodarske usmeritve Jugoslavije po VII. kongresu ZKJ. Z Markovim volkswagenom, ki ga je kupil med študentsko prakso v Nemčiji, sva odpotovala v Ljubljano na sestanek k direktorju Republiškega zavoda za proučevanje organizacije in varnosti pri delu Radovanu Andrejčiču.

15. Eden od šestih paviljonov administrativnega naselja v Parmovi ulici v Ljubljani

16. Nekdanji glavni vhod v administrativno naselje v Parmovi številka 33

Zavod je imel sedež v prvem nadstropju enega od šestih enakih enonadstropnih paviljonov v administrativnem naselju na Parmovi 33 (slika 15 in 16). V enem od paviljonov je imela svoje prostore tudi Občina Bežigrad.

Andrejčič je naju sprejel nadvse prijateljsko razpoložen. Tajnici je naročil, naj nama postreže z odličnim dolenjskim žganjem. Ko je prinesla na rdečem pladnju štiri napolnjene kozarce v enaki barvi, je ob mojem pogledu takoj pojasnil, da so kozarci temni zato, ker tajnica njegov kozarec vedno napolni z navadno vodo. Kam bi pa prišel, če bi ob vsakem od številnih obiskov popil kozarec žganja. Dodal je še, da je četrti kozarec ravno tako napolnjen z vodo, namenjen sodelavcu Josipu Antoniću, ki se bo nam pridružil po koncu razgovora z direktorjem računovodstva Tovarne Sava iz Kranja. Ponudil nama je tudi sok.

Josip Antonić, diplomirani ekonomist iz Zagreba, je bil vodilni jugoslovanski strokovnjak za organizacijo obračuna po ekonomskih enotah. Ob prvem krepkem rokovanju sva začutila obojestransko sorodnost značajev in neko spontano naklonjenost. Bil je trinajst let starejši, toda takoj je predlagal, da preideva na prijateljsko tikanje.

Pred odločitvijo o sodelovanju je Antonić hotel vedeti za naše mnenje o direktorjih podjetij in predvsem o pripravljenosti računovodij za inten-

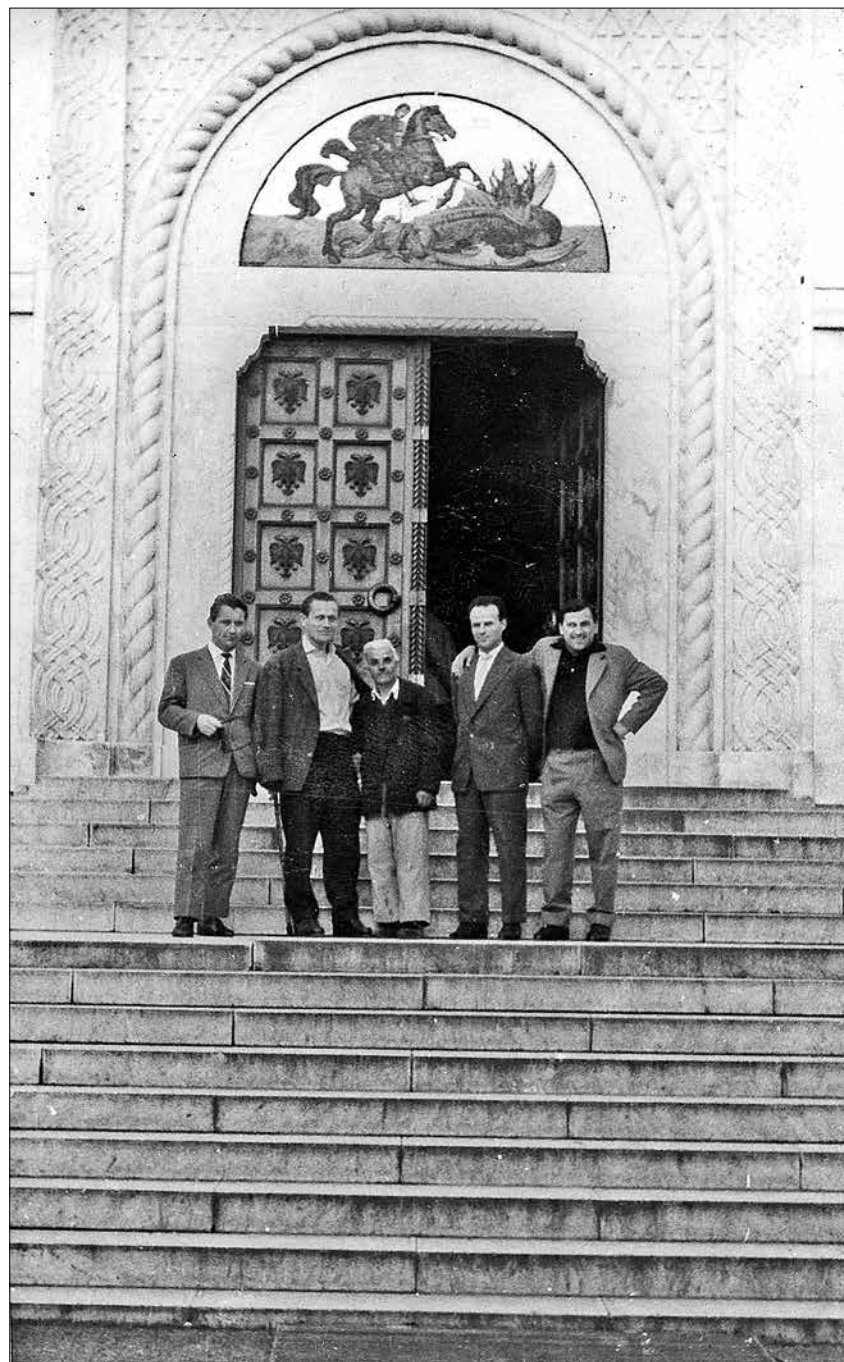
17. Bodoči direktor Zavoda za produktivnost Radovan Andrejčič

zivno sodelovanje. Z Markom Stokinom sva izpostavila: Delamaris v Izoli, Iplas in Lama v Kopru ter Javor in Lesonit v Ilirski Bistrici. Delamaris sta vodila direktor Šisko in računovodja Grahek, Iplas pa direktor inženir Peter Aljančič in računovodja Livio Milan.

Po končanem sestanku me je Antonić vprašal, če poznam spomenik Dečka s piščalko, ki stoji pri ribniku v Tivoliju.

»Seveda ga poznam, saj sem hodil pet let mimo njega iz Študentskega naselja do Univerze,« sem mu odgovoril.

»Vidiš, to je naš direktor Andrejčič, ki je kot deček poziral kiparju Zdenku Kalinu,« mi je pojasnil Zagrebčan (slika 17).

18. Josip Antonić, drugi z leve pred grobnico Karadjordjevičev v Oplencu

Antonić je bil naš zunanji sodelavec neprekinjeno celih pet let, dokler ni bil obračun po ekonomskih enotah uveden v vseh podjetjih, tudi v našem Invest-biroju. Imel sem čast ga spremljati pri razgovorih z vodilnimi delavci v številnih podjetjih. Povsod je izstopalo njegovo izredno poznavanje proizvodnih procesov in strukture stroškov. Poleg tega je znal pridobiti zaupanje in sodelovanje vodij računovodstev, ki so povsod veljali za desno roko direktorjev (slika 18).

Antonić ni izstopal samo kot izreden strokovnjak na svojem področju. Bil je tudi izredno tovariški in po značaju toplec človek. Zato sem se počutil vedno prijetno v njegovi družbi, čeprav je bila moja izobrazba drugačna. Tudi pri tehniki vožnje me je pravilno podučil, da pred križišči ni potrebno prehajati iz najvišje preko vseh naslednjih do najnižje prestave, ampak je smotrnejše pustiti teči motor v prostem teku. Teža vozila bo sama znižala hitrost, manjša bo tudi poraba goriva.

Antonićev Zavod je tudi deloval po principu obračuna po ekonomskih enotah. In sicer tako, da so bili posamezni strokovni sodelavci samostojne ekonomske enote, ki so sklepale izdelavne pogodbe, obračunavale stroške in oblikovale osebne dohodke z odvajanjem državi zakonsko določene prispevke. Razlike med sodelavci so bile tudi desetkratne, ne glede na stopnjo izobrazbe posameznikov.

Antonić je tudi svoje domače gospodinjstvo vodil po enakem principu. Ko sem bil gost v njegovem stanovanju v pritličju vile na Pantovčaku v Zagrebu, mi je pokazal podolgovat lesen zabojček s zloženimi karticami, enako kot v vsakem stroškovnem knjigovodstvu. Na vsaki kartici so bili sprti zabeleženi izdatki za vse nabave in storitve.

Ob enem od številnih skupnih kosil na Belvederju nad Izolo je Antonić hudomušno pripomnil: «Vidiš, Silvo, mi se tu gostimo ne glede na ceno, a moja soproga na tržnici v Zagrebu tehta, ali bi kupila za deset ali petnajst dinarjev peteršilja. Nato mora izdatek zabeležiti še na kartico.» Na koncu je še dodal, da je treba varčevati, ko imaš dovolj denarja, zato da ti ga pozneje ne bo primanjkovalo.

Edina Antoničeva razvada je bilo kajenje. Kafil je neprestano samo cigarete Niška Zeta brez filtra. Njegova pljuča so obremenitev vzdržala do dvainpetdesetega leta starosti. Umrli je za posledicami raka na pljučih 1972. leta. Delavski svet Zavoda na Parmovi je s spominsko sejo počastil svojega najuspešnejšega sodelavca.

Mama in nona

Marija Vodopija se je rodila očetu Josipu in mami Ani Sinčić 6. junija 1914. leta, to je dvaindvajset dni, preden je Gavrilo Princip izvedel atentat v Sarajevu na avstro-ogrskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo soprogo Sofijo.

Zidarskemu mojstru Josipu je žena Ana pred Marijo rodila še devet otrok, od katerih sta dva umrla kmalu po rojstvu. Po prvem porodu 1895. leta je Ana Sinčić zanosila v povprečju vsako drugo leto. Med zidanjem enonadstropne hiše (slika 19) v Marincih pri Buzetu je zidar Josip Vodopija slišal za atentat v Sarajevu. Toda zadeva je bila zanj tako oddaljena, da ji ni posvetil nobene pozornosti, dokler nista bila vpoklicana v vojsko njegova najstarejša sinova.

19. Hiša v Marincih pri Buzetu, ki jo je sezidal Josip Vodopija 1924. leta

20. Mladoporočenca Mario Klarič in Nevenka Prodan

K vzdrževanju štirih mladoletnih otrok je prispevala svoj nezanemarljiv delež najstarejša 1901. leta rojena hči Ana, katere se je devetinosemdeset let dolgo življenje držalo dekliško ime Neta. Ves čas vojne in tri leta po njej je pomagala premožnejšim kmetom pri vseh tudi najtežjih opravilih. To je utrdilo njen odločen in neomajni značaj, ki se je izkazal zlasti po vdovstvu pri rosnih enaintridesetih letih in uspešni vzgoji petih otrok do njihove polnoletnosti in osamosvojitve.

Tri leta po podpisu mirovnega sporazuma v Versaillesu je Josipova najmlajša hči Marija zbolela za tifusom, kar je še posebno otežilo življenje številni družini. Na srečo je bil njen organizem tako močan, da je bolezen premagal zgolj z zdravljenjem z zelišči, ki jih je nabiral sosed Lovro Gržinič. Tako je Marija dočakala zrela leta in pet mesecev po osemnajstem letu prvič zanosila. Za razliko od njene mame so bili Marijini oploditveni intervali dolgi v povprečju štiri leta. Toda podobno kot pri njeni mami sta tudi njej dva sinova umrla kmalu po rojstvu, in sicer 1942. in 1946. leta. Zato se je toliko bolj razveselila petega otroka, 1950. leta rojene hčerke Nevenke.

Nevenka je bila dvanajst in sedemnajst let mlajša od svojih bratov in zato ljubljena celotne družine. Skrb za njeno dobro počutje je bila tako izrazita, da smo jo tudi pred odhodom v kino toliko časa zibali, da je mirno zaspala.

Z leti se je Nevenka razvila v nadpovprečno inteligentno deklico. Učitelji so imeli z njo nemajhne težave pri uveljavljanju discipline in utemeljevanju razlage, zlasti pri zahtevnejših predmetih. Zadnji dve leti osemletke jo je brat prešolal iz Lucije v Sečovelje, kjer so imeli učitelji pedagoško uspešnejši pristop do nje.

Med Nevenkinim telesnim zorenjem se je zvrstilo kar nekaj snubcev. Najresnejši med njimi je bil temnolasi Pavel, s katerim se je Nevenka razšla kmalu po devetnajstem letu starosti. Na njegovo mesto je hitro prišel rojak iz Klaričev pri Buzetu. Spomladi 1970. leta sta se v Buzetu poročila (slika 20). Na poročnem kosilu v hotelu Fontana se nam je pridružil tudi bratranec Guerino Buršič, ki je prišel obiskat domače iz oddaljenega Čila.

Osem dni pred dvajsetim rojstnim dnem je Nevenka rodila prvo hčer Natašo, kateri je tri leta pozneje sledila druga, Luana. Njun oče Mario Klarič je najmlajši od petih otrok. V Umagu je napredoval do visoko kvalificiranega vodovodnega inštalaterja, izredno delavnega, toda značajske močno različnega od soproge. Vztrajanje pri lastnih stališčih je vodilo do nepremostljivih nesoglasij med zakoncema.

Po dvajsetih letih skupnega, včasih zelo burnega življenja se je Nevenka odločila za beg. Mama je vsa objokana sporočila podpisanemu, da je odšla v Treviso in obe hčeri prepustila v oskrbo njej. Sestri nista materi zamerili storjenega koraka, še posebno zaradi nenehnih preprirov staršev, ki so se znali stopnjevati celo do telesnega obračunavanja.

Sestri Nataša in Luana sta na priporočilo njune mame maturirali na srednji šoli usmerjenega izobraževanja ekonomske smeri, kar naj bi njima zagotavljalo zgodnejšo in zanesljivejšo zaposlitev. Starejša Nataša je pozneje dokončala Pedagoško akademijo, mlajša Luana se je vpisala na Ekonomsko fakulteto v Vidmu (Udine) in s posredovanjem italijanske skupnosti dobila tudi štipendijo.

Luana ni bila navdušena nad študijem ekonomije. Zato se je intenzivneje posvečala igranju odbojke, kjer je bila tako uspešna, da je nameravala prestopiti med profesionalce. Zaradi nesporazumov s trenerjem, ki jo je stalno puščal na klopi za rezervne igralce, se je profesionalnemu športu pravočasno odrekla in se prepisala na Fakulteto za psihologijo Univerze v Trstu, kjer je uspešno diplomirala.

Med študijem je Luana uresničila svojo veliko željo za skok preko Atlantika. Najprej je odšla k teti, očetovi sestri, v Kanado. Načrtovala

21. Luana in Nataša Klarič, stojita prva in druga z leve

je, da bi ostala kar pri njej. Toda motili so jo tetini pogosti shizofrenični napadi. Zato se je vrnila domov in si preko študentskega servisa služila kruh kot krupje v Kazinoju.

Ponovno potovanje preko Atlantika ji je omogočila viza za šestmesečno bivanje v Združenih državah Amerike. Ponoči je delala kot krupje v kazinoju v mestu South Lake Tahoe, podnevi pa kot prodajalka v supermarketu. Tu je spoznala tudi temnopoltega fanta, ki ga je pripeljala tudi v svojo hišo v Kampolin. Večrat se je fant Ken hranil tudi pri Luani noni Mariji. Luana mu je dovolila, da je sam hodil po vino v klet z utemeljitvijo, da je enakovreden član družine. Toda kmalu je ugotovila, da je fant bolj izkoriščevalske vrste in nevreden njenega zaupanja. Zato mu je nabavila letalsko vozovnico in ga odpravila domov v ZDA. Sledili so pogosti telefonski pogovori, dokler je ni prepričal, da ga je ponovno obiskala v San Franciscu. Tu je dokončno spoznala, da ji človek ne odgovarja po značaju in še manj po načinu življenja.

Leta 2003 je Luana ponovno odšla v ZDA, tokrat z veliko resnejšim namenom. S profesorjem Pyzcyńskym z Univerze v Colorado Springsu se je dogovorila za mentorstvo pri svoji diplomski nalogi. V semestru, ki ga je preživela na Univerzi v Ameriki, je spoznala, da so tudi najmanjše

tamkajšnje univerze s svojimi bogatimi knjižnicami bolje organizirane od vseh italijanskih univerz. Njihove knjižnice so ostajale na razpolago študentom do druge ure po polnoči, kar je omogočalo intenzivno delo tudi dopoldanskim zaspancem.

Po diplomi se je Luana zaposlila kot profesorica psihologije na več šolah s slovenskim in italijanskim učnim jezikom.

Od sorodnikov po očetovi strani je Nataši in Luani najbližji stric Ivan, štiri leta starejši očetov brat, ki je upokojitev dočakal kot voznik avtobusa v Zvezni republiki Nemčiji. Luana je pri njem večkrat preživela del počitnic. Ivan Klarič zelo rad preživlja počitnice v hiši svojega brata v Kampolinu, kar mu nudi obilo priložnosti za pogovore z nečakinjima.

Bratranec Damir Kajin, vidni istrski politik, poslanec v hrvaškem Saboru, sin najstarejše sestre Maria Klarića, niti približno ni tako blizu sestričnama Nataši in Luani kot stric Ivan iz Nemčije.

Legende k slikam

	STRAN
1. Stanovanje Prodanovih (okna na levi strani v prvem nadstropju) v hiši desno od cipres v Sveti Luciji	8
2. Hiša Prodanovih v Martincih	9
3. Spomenik v Krušvarih z imeni ustreljenih Ivana in Milana Prodana iz Martincev	11
4. Franc Vidmar, Milijanin oče, 1908–1957	13
5. Četrty razred koprške gimnazije 1951. leta z razredničarko Pavlo Šonc in profesorico geografije Miljevo Cijak, Miljana Vidmar je druga v drugi vrsti ob avtorju	15
6. Gostilna Jakomin v Pobegih	16
7. Bivše skladišče soli v Seči, nato sedež Trgovskega podjetja Prerad	18
8. Prijatelja Prodan Franc in Giuglio	19
9. Vetrna črpalka v solinah Antona Fonde	20
10. Sečoveljska ravnina, kjer je imel Anton Fonda svoj vinograd	21
11. Avtorjev skok v morje na Lokrumu 12. maja 1957	25
12. Avtor in varšavski kolega Tomek Tomkiewicz v Ljubljanskem Tivolju maja 1957	27
13. Zober v Pušči Bialoveški	31
14. Štefanija Polab v Varšavi julija 1957	33
15. Eden od šestih paviljonov administrativnega naselja v Parmovi ulici v Ljubljani	35
16. Nekdanji glavni vhod v administrativno naselje v Parmovi številka 33	36
17. Bodoči direktor Zavoda za produktivnost Radovan Andrejčič	37
18. Josip Antonić, drugi z leve pred grobnico Karadjordjevičev v Oplencu	38
19. Hiša v Marincih pri Buzetu, ki jo je sezidal Josip Vodopija 1924. leta	40
20. Mladoporočenca Mario Klarič in Nevenka Prodan	41
21. Luana in Nataša Klarič, stojita prva in druga z leve	43

Vsebina

Avtorjev predgovor	5
Bepi Prodan	7
Več kot ekonomist	13
Zavestna odločitev	18
Lokrum.	24
Mazuri	30
Josip Antonić	35
Mama in nona	40